

KNIHA O ŠTRUKTÚRE LUDSKÉHO ČINU

V. SEILER, Štruktúra ľudského činu, Bratislava 1974

Monografia Vladimíra Seilera, ktorá vyšla pod uvedeným názvom v nakladateľstve Pravda, nadväzuje tematicky i okruhom skúmaných problémov na jeho doterajšie publikované práce. Ide v nej o otázku, ako sú: úloha cieľov, prostriedkov, predmetov a výsledkov v ľudskej činnosti (čo mimochodom bezprostredne súvisí s kategóriou praxe), ďalej vzťah živelnosti a uvedomelosti, determinizmu a slobody, charakter spoločenskej zákonitosti a pod.

O uvedených problémoch vyšlo v posledných rokoch u nás aj v ostatných socialistických štátoch mnoho časopiseckých štúdií i knižných publikácií, takže autor sa mohol oprieť o mnohé marxistické práce z tejto oblasti. Autor vymedzuje prostriedok ako všetko, čo človek kladie medzi seba a vonkajší svet, a vysoko oceňuje jeho úlohu vo vývine ľudskej spoločnosti a myslenia. Treba azda len pripomenúť, že výraz prostriedok má veľmi široký okruh použitia a môže — okrem iného — označovať aj jazyk a písmo, ktoré sú významnými dorozumievacími prostriedkami a závažne spolupôsobili pri civilizačnom vzostupe človeka.

Autor knihy zdôrazňuje myšlienku, že predmet ľudskej činnosti má vždy spoločenský charakter. Táto myšlienka však nevyklučuje, že v niektorých ojedinelých prípadoch práce a činnosti pre vlastnú potrebu môže mať predmet ľudskej činnosti prevažne individuálny charakter.

Zo skúsenosti a zo štúdia vieme, že činy môžu byť veľmi rozmanité — od hrdinských a ušľachtilých až po brutálne a kriminálne. Podobne rozmanité a mnohotvárne sú aj ľudské ciele. Autor zameriava pozornosť najmä na ciele a činy v súvislosti s pracovnou a výrobnou sférou. Významnú úlohu tu hrá aj anticípacia a pred-

vidanie výsledkov, ktoré sa zakladajú na znalosti zákonov a podstatných súvislostí predmetov a dejov skutočnosti.

Tým sa autor dostáva celkom prirodzene aj k otázkam spoločenskej zákonitosti, k problematike determinizmu a slobody. Pri výklade marxistického chápania slobody uvádza najprv niektoré Spinozove a Heglove myšlienky a potom podrobne rozvádza dialektickomaterialistické chápanie. Toto chápanie prihliada tak na pôsobenie objektívnych zákonov, ako aj na ľudské rozhodovanie a voľbu medzi viacerými možnosťami, alternatívami, projektmi. Tým sa vyhneme úskaliu fatalizmu i voľuntarizmu a zabezpečíme dostatok priestoru pre osobnú i spoločenskú iniciatívu a zodpovednosť.

Vo svojej knihe venuje Seiler opätovne mnoho pozornosti aj problematike živelnosti a uvedomelosti. Správne kritizuje náhľady, ktoré stotožňujú objektívne so živelným. V knihe sa vymedzuje uvedomelá činnosť ako činnosť, v ktorej sa výsledok zhoduje s vytýčeným cieľom. Toto vymedzenie je do veľkej miery prijateľné. V ďalších výkladoch však autor uvádza, že v praxi sa neraz vynárajú nové súvislosti, nové aspekty i možnosti, s ktorými sme vopred nemohli do detailov počítať. Ak aj v bežnom živote občas prežívame nečakané prekvapenia, v ešte väčšej miere sa moment prekvapenia a novosti vyskytuje v tvorivej činnosti. Domnievame sa, že pri objasňovaní problematiky uvedomelosti a živelnosti bude potrebná spolupráca filozofov s historikmi, ekonómami, politickými pracovníkmi a v neposlednom rade aj s psychológmi.

Popri filozofických otázkach venuje autor knihy mnoho pozornosti aj aktuálnym otázkam nášho politického diania a kriticky

sa vyrovnáva s niektorými nemarxistickými a revizionistickými koncepciami. V rámci spoločenskej zákonitosti venuje mnoho pozornosti najmä povahe ekonomických zákonov. Táto otázka bola častým predmetom diskusií najmä od známeho Stalinovho vystúpenia. Niektoré pasáže knihy sa zaoberajú aj spoločenskými dôsledkami vedeckotechnickej revolúcie v socialistických podmienkach v porovnaní s kapitalizmom.

Seilerova kniha nie je určená začiatčovníkom. Na jej pochopenie je potrebná zna-

losť základov marxisticko-leninského učenia a istá úroveň abstraktného myslenia. Aj keď je v texte niekoľko nepresných formulácií a sporných tvrdení, kniha vo svojej koncepcii jednoznačne vychádza z dialektického a historického materializmu. Teoreticky vyspelejší čitateľ nájde v nej ucelený výklad mnohých svetonázorove a ideologicky závažných otázok marxisticko-leninského učenia o súčasnom stave a perspektívach ľudskej spoločnosti.

J. Švihran

K PROBLÉMU INDIVIDUALITY

I. I. REZVICKIJ, *Filosofskije osnovy teorii individualnosti*, Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, Leningrad 1973

Medzi úlohy komplexného výskumu človeka, ktorému sa v posledných rokoch právom venuje zvýšená pozornosť, patrí aj problém individuality. Ak berieme do úvahy krízu človeka, proces depersonalizácie a dehumanizácie i konzumný spôsob života v západných spoločnostiach a na druhej strane úsilie podporiť rast individuálneho faktora v socialistickom spoločenskom systéme, možno hovoriť o jednom z kľúčových problémov.

Otázka individuality, jej vzťahu k spoločnosti, problém individuálnej samostatnosti a zodpovednosti je aktuálny už od čias rozpadu rodového spoločenského zriadenia a formovania triednej spoločnosti, keď na základe prírodnej a spoločenskej diferenciacie sa jednotlivci vyčlení z kolektívu. S týmto problémom sa stretávame už v antických drámach Aischyla či Eurípida aj v Sokratových filozofických prácach. V novovekých dejinách možno zaznamenať výrazné pokusy o jeho riešenie v období osvietenstva (Rousseau), ale predovšetkým nemeckého hnutia Sturm und Drang. Dovtedy viac-menej abstraktný postulát o sebaurčení individua sa v tejto etape rozvinul na zásadnú požiadavku po slobode osobnosti a po rozvinutí individuálnych čŕt človeka. Aj keď ide predovšet-

kým o „literárnu revolúciu“ a v tejto oblasti predstavu individuality a originality zahŕňal pojem „génia“, stretávame sa i s prvými snahami (najmä v Herderových spisoch) odlíšiť pojmy „osobnosť“ a „individualita“. V súčasnosti venujú predstavitelia buržoáznych filozofických smerov predovšetkým antropologicky orientovaných) dostatok miesta riešeniu tejto problematiky, prirodzene, vychádzajú pritom z idealistických pozícií.

Na stránkach našej marxistickej literatúry sme sa s pojmom „individualita“ v minulosti takmer nestretali. V poslednom čase sa však stáva čoraz frekventovanejším, najmä v súvislosti s teóriou osobnosti. Používajú ho viacerí sovietski autori, napr. Ananiev, Tugarinov, Kagan, Bujeva a ďalší, ale práč špeciálne sa venujúciich tomuto problému dosiaľ nie je mnoho.

Tým cennejšia je monografia I. I. Rezvického, ktorá vyšla pod názvom *Filozofické základy teórie individuality*.¹ Je jedným z prvých pokusov vybudovať koncep-

¹ Pôvodný ruský termín „individualnost“ môžeme do slovenčiny preložiť dvojakým spôsobom: individuálnosť a individualita. Podľa obsahu monografie sme sa rozhodli pre druhý variant, ktorý budeme používať i v texte nasledujúcej recenzie.